

פרק י"א

יחידה 27 - זקני גלעד ממנים את יפתח (א'-ו"א)

42 ספר שופטים | פרק י"א

פרק י"א

שני מעשים נראים		מעשי השופטים				המסר הכיבוש		
שם	מטל	השופטים האחרונים	השופטים הראשונים	השופטים הראשונים	השופטים הראשונים	השופטים הראשונים	השופטים הראשונים	השופטים הראשונים
פילגש	מלך מיכה	שמסון	יפתח	אבימלך	גדיאל	דבורה	בגדנ	א-ב
בבעה		יגל	יגל	ט	ו-ח	ו-ה	ב-ג	
יסי-כ"א		יגל	יגל	ט	ו-ח	ו-ה	ב-ג	

באורי מילים

יפתח (שופטים ו' - נ)

יפתח (שופטים ו' - נ)

יחידה 27 - זקני גלעד ממנים את יפתח (א'-ו"א)

1. מי היה יפתח?
2. מדוע ברח יפתח מביתו וממשפחתו?
3. לאן ברח ומי התחבר אליו?

4. מה הקשר בין האיור למסופר בפרקנו?
5. מה ביקשו זקני גלעד מיפתח, ומדוע דווקא עכשיו?

שאלת הפנמה: שום חבר בכיתה לא רצה לשחק עם יוני. יום אחד הביא יוני כדור לכיתה, והנה איזה פלא פתאום כולם רצו לשחק עמו. מדוע עכשיו רצו לשחק עם יוני?

איזו תחושה חש יוני כעת, כשרוצים לשחק עמו? האם הוא עדיין מרגיש דחוי?

6. מה טען יפתח כנגדם?
7. מה הציעו הזקנים ליפתח בהתחלה? ומה הציעו לו לאחר טענתו?

הקדמה

בסוף פרק י' למדנו על ההכנות של בני עמון למתקפה על בני גלעד, שבעקבותיהן אנשי הגלעד חייבים למצוא פתרון מלחמתי שיעצור את התקפת האויב.

חשיבות הקשר למשפחה בימי קדם - הבסיס לקיום של האדם באותה תקופה היה הייחוס למשפחה ולשבט. מי שהודח ממשפחתו לא היה שייך עוד למקום נחלתו. ההדחה מהמשפחה נבעה לעתים מפגם בייחוס של האדם, כגון שישנם אחים מאותו האב אך לא מאותה האם, או מסכסוכים פנים-משפחתיים.

אם אדם נושל מנחלתו נשללה ממנו הזכות למזון והגנה, כיוון שהתא המשפחתי או השבטי היו המקור המשמעותי ביותר לצרכים אלו. אנשים שנפלטו ממקומות היישוב היו נודדים אל המדבר ושם חיים בקבוצות של נודדים. לעתים אנשים אלה היו חיים על חרובם כדי להשיג מקורות מחיה, כגון מים ואוכל.

אנשים אלו מכונים 'אנשים ריקים'. דוגמה למקום שאליו היו נמלטים אנשים היא 'ארץ טוב'¹⁴.

עיסוק בתכנים המרכזיים

נקודות לדיון

1. מדוע הייחוס המשפחתי הוא כה חשוב?

14 עפ"י הקדמת 'דעת מקרא' לפרשיית יפתח הגלעדי.

2. מה מעידה הבריחה של יפתח?

3. מה הייתה המטרה הסמויה של זקני גלעד?

אפשרויות למענה ולדיון

יפתח היה בן אישה זונה. נחלקו מפרשים בפירוש 'זונה'. המצודת דוד פירש שמדובר באישה מופקרת לכול. לעומת זאת, רוב המפרשים (רד"ק, אברבנאל, מלבי"ם ועוד) פירשו שמדובר בפילגש, כלומר אישה מיוחדת לאיש מסוים בלא כתובה וקידושין. אישה זו יכולה להיקרא זונה מכיוון שאינה נשואה ממש, אך היא אינה אישה מופקרת לכול אלא מיוחדת לאיש מסוים.

בין אם נקבל את הפירוש הראשון ובין אם את השני, הפגם בייחוס של יפתח גרם לו להיחשב כבן מעמד נמוך בקרב בני משפחתו ובקרב החברה הסובבת. אחיו דוחים אותו ממשפחתם ומנחלתם, וכתוצאה יפתח בורח. הסביבה כלל לא מחתה על התנהגותם של אחיו של יפתח כלפיו, וייתכן שהשתיקה מבטאת הסכמה.¹⁵

מה מעידה הבריחה של יפתח? מחד בריחה מביעה רצון להתחמק מבעיות וחוסר רצון להתמודד עמן. מאידך, בריחה היא דרך מסוימת של התמודדות עם הבעיות, המעידה על ניסיון לפתוח דף חדש במקום אחר, שבו תינתן לאדם הזדמנות ראויה מתוך התמקדות באישיותו ולא במעמדו המשפחתי. איננו יודעים מה הסיבה לבריחת יפתח, אך יודעים אנו שיפתח קם ובורח לארץ טוב.

זקני גלעד פונים אל יפתח שיושיעם כיוון שהוא היה 'גיבור חיל', תכונה המעידה על יכולתו לנהל מלחמה. זקני גלעד רוצים שיפתח רק יוביל אותם למלחמה נגד בני עמון, ולכן הציעו לו בתחילה לשמש כ'קצין', כלומר מנהיג המלחמה. הם רצו לנצל את כישורונותיו לצורכיהם ואח"כ להיפטר ממנו.¹⁶ יפתח הבין זאת היטב, לכן הוא דרש שליטה על בני גלעד. הזקנים הבינו היטב למה חותר יפתח, אך נאלצו להסכים בשל העובדה שמלחמה עומדת לפתחם, ולכן העלו את רמת המנהיגות המובטחת ליפתח כדי שישכים לקבל את התפקיד. יפתח מונה בידי כל אנשי גלעד שישמש כראש וקצין עליהם. פעולותיו הן בשליחות הציבור ולמען הציבור. חשוב להדגיש שיפתח הוא השופט היחיד שלא מונה בידי ה'.

המסרים העולים מן היחידה

1. **הגעה לפשרה -** זקני גלעד מבינים שאם לא ישפרו את הצעתם כלפי יפתח, הוא לא ירצה להיות מנהיגם.

2. **לדעת לבקש עזרה -** זקני גלעד מבקשים עזרה מיפתח אף שבתחילה גירשו אותו.

הצעות להמחשות ולהרחבות

דיון: מדוע אנשים בורחים כאשר אחרים פוגעים בהם? מתי נכון לברוח ומתי כדאי להתמודד?

15 וזהו מעשה נוסף שממנו ניתן ללמוד על חוסר המוסריות בימי השופטים: "איש הישר בעיניו יעשה".

16 עפ"י פירוש 'דעת מקרא' לפסוק ו'.

יחידה 28 - משא ומתן בין יפתח לבין מלך עמון (י"ב-כ"ח)

43 ספר שופטים | פרק י"א

יחידה 28 - משא ומתן בין יפתח לבין מלך עמון (י"ב-כ"ח)

8. מדוע לדעתכם שלח יפתח מלאכים למלך בני עמון?

9. מה הייתה טענת מלך בני עמון?

10. עייש במפה שלפניכם ועל פי התיאור כתבו בלשונכם את הסברו של יפתח למלך עמון.

המסע בגבול עמון ומואב

11. מה הייתה תגובת מלך בני עמון?

הכניסה לארץ
בניית המשכן

המלחמה
בסיוחון ובעג

סיבוב ארץ אדום

ייצאת מצרים

הקדמה

בספר במדבר (כ"א, כ"ד-ל') מסופר על מלחמה בין מואב והאמורי שנערכה עוד לפני שעמדו ישראל להיכנס לארץ. סיחון מלך האמורי ניצח את מלך מואב וכבש את השטח שבין הארנון לנחל יבוק. גבולות הממלכה היו מנחל ארנון בדרום ועד קצה ים הכנרת בצפון. ממלכת מואב הייתה מדרום לארנון, וממלכת עמון נדחקה לצפון מזרח לעבר המדבר, על שפתו של היבוק העליון, ברצועה הררית פורייה המתנשאת מזרחה לו.

ערב כניסת עם ישראל לארץ ישראל בימי משה רבנו, הצטווה העם שלא להילחם במואב ובעמון כיוון שאבי אבותיהם היה לוט, אחיינו של אברהם אבינו. ציווי זה נאמר דווקא על מואב ועמון, אך לא נאמר על האמורי. כאשר עם ישראל עמדו להיכנס לארץ, יצא האמורי למלחמה נגד ישראל, הפסיד במלחמה, וישראל כבשו את כל השטחים שבהם שלט. השבטים ראובן, גד וחצי המנשה התיישבו בארץ האמורי בעבר הירדן המזרחי, ארץ הגלעד, בשל שטחי החקלאות והמרעה המרובים בחבל ארץ זה.

עתה מלך עמון דורש מתושבי ארץ הגלעד להחזיר לו את השטחים שבהם התיישב. האם יענו ישראל לדרישתו? מה יענו לו? האם גם במחיר של מלחמה?

עיסוק בתכנים המרכזיים

נקודות לדיון

1. מה רצה להשיג יפתח בשליחת השליחים למלך בני עמון? האם הוא סבר שבני עמון יקבלו את דבריו?
2. נסו לחשוב מהי הטענה המרכזית המהותית והמשמעותית ביותר בדברי יפתח למלך בני עמון.

אפשרויות למענה ולדיון

יפתח שולח שליחים למלך בני עמון כדי לומר לו שהטענה של בני עמון אינה מוסרית ולכן אינה מוצדקת כלפי ישראל. נראה שיפתח הבין שלא די בכך כדי להחזיר את השלום לאזור, אך מתחת לפני השטח פניית יפתח למלך בני עמון נועדה להשיג:¹⁷

1. לחץ פסיכולוגי הנובע מהקביעה כי אין להם שום טענה טובה לצאת למלחמה.
2. הישגים מדיניים, קריאה לשלום, כיוון שייתכן שכוחם הצבאי של בני עמון חזק משל ישראל.¹⁸
3. זמן להתכונן למלחמה.

טענת בני עמון הייתה שבצאתו ממצרים כבש עם ישראל את השטח שבו שלטו עמון ומואב, ועתה הוא רוצה להשיב לעצמו שטחים אלו בשלום.

יפתח יודע לנהל משא ומתן היטב, לכן הוא אינו מסתפק בשליחים הראשונים ושולח שליחים נוספים כדי להתעמת עם מלך בני עמון. חוץ מהסקירה ההיסטורית של יפתח, מבין השורות עולה טענה מרכזית המתומצתת בפסוקים כ"ג-כ"ד. עיקר הטענה הוא שהקב"ה הוא מנהיג העולם והוא נתן לעמו ישראל את חבלי הארץ הזאת. לאור זאת נראה שהמאבק בין עמון לישראל אינו מאבק רק על גבולות ושטח, אלא מאבק הנושא אופי אמוני ומהותי מי הוא האלוקים האמתיים שאותו יש לעבוד ושאת מצוותיו יש לשמור.

המסרים העולים מן היחידה

1. **דרכי שלום** - יפתח פונה אל מלך בני עמון במטרה ליישב את הסכסוך בדרכי שלום תוך הבנת צדדי הסכסוך.
2. **חשיבות ידיעת ההיסטוריה** - יפתח מרצה לפני מלך בני עמון על התרחשות האירועים ההסטוריים, וכך מנסה להסביר שטענתם - יסודה בטעות מרה.
3. **ה' מנהיג את הארץ** - ה' נתן את הארץ לעם ישראל, ולכן הארץ ראויה לעם ישראל.

הצעות להמחשות ולהרחבות

1. להשתמש בתרשים זרימה להבנה מלאה של רצף האירועים.
2. להראות במפה את המקומות הבאים: עמון, מואב, אמורי, ארץ טוב, הגלעד.

17 אפשר שרצה להשיג את שלושת הדברים או הסתפק באחד מהם.
 18 ברוח הציווי המופיע בספר דברים (שהילדים עדין לא למדו עליו) כ, י: "כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום".

יחידה 29 - מלחמתו של יפתח בבני עמון ונדרו (כ"ט-מ')

45 ספר שופטים | פרק י"א

17. עיינו בשני הפרשנים שלפניכם והסבירו על פיהם מה היה סופה של בת יפתח.
 א. סופה של בת יפתח על פי פירוש המצודות דוד:
 ב. סופה של בת יפתח על פי פירוש המלבי"ם:

מצודות דוד:
 "ואבכה על בתולי – על שלא תנשא לאיש ותשאיר בתולה (כי הבטייה מעלת להפג הצעיר)".

מלבי"ם:
 "למנוח" – לקנות קנות על מיתתה".

18. "ותהי חוק בישראל" – הסבירו על פי רש"י: מהו החוק?
 "ותהי חק – גזר שלא יעשה אדם עוד כן, שאילו הלך אצל פנחס או הוא בא אצלו היה מתיר לו נדר".

"ולא היה שם פנחס שיתיר לו את נדרו? אלא פנחס אמר הוא צריך לי ואני אלק אצלו ופתח אמר אני ראש קצני ישראל ואני הולך לי אצל פנחס: בין דין אבדה הנגעה ההיא".
 בראשית רבה, ח"י ש"ה פרשה ס'

44 ספר שופטים | פרק י"א

יחידה 29 - מלחמתו של יפתח בבני עמון ונדרו (כ"ט-מ')

12. זכה יפתח ושרתה עליו רוח ה' (רוח הבורה) והכה את בני עמון באופן בלתי צפוי. כיצד? (היעזרו בפרק י' פסוק י"ז):

13. מה היה הנדר של יפתח?

14. לפי הכתוב, מה היה סוד הניצחון של יפתח?

(כב) ונתתי על יפתח רוח ה' ויגבר את הגלעד ואת מצפה ויגבר את מצפה גלעד וממצפה גלעד עבר בני עמון:

15. בני עמון נכנעו. סכמו את כיבושיו של יפתח:

16. סדרו במתכונתם את המשפטים הבאים על פי סדר התרחשותם:
 כשראה יפתח שהראשונה לצאת מביתו היא בתו, הוא קרע את בגדיו, הצטעק מאוד ואמר שבתו הפכה את ניצחונו בקרב להפסד.
 בני עמון נכנעו מפני בני ישראל לאחר ניצחונם של יפתח עליהם.
 יפתח יצא לקרב וניצח את בני עמון ניצחון גדול.
 בתו של יפתח אומרת לו שאם נדר נדר לה, לא יוכל לשוב ממנו ושהוא חייב לקיימו.

אמרו חז"ל על הנדר של יפתח: "שלושה שאלו כהגון. שניים השיבו כהגון אחד השיבוהו שלא כהגון. ואלו הם: אלו שדר עבד אברהם, שאלו בן קיש ויפתח – שלא השיבוהו כהגון: נודמנה לו בתו".

הקדמה

המלחמה בבני עמון - מלחמת ישראל בבני עמון לא הייתה מלחמה שאפשר למונעה, ויפתח יוצא להתקיף ממקום מושבו, צפונית לנחל יבוק. הוא כובש ערים רבות, כגון ערוער, שהייתה עיר גבול בין ארץ גד לארץ בני עמון, השוכנת מערבית לרבת עמון של ימינו.

נדרי קרבנות - לפני שיפתח יוצא למלחמה הוא נודר נדר שיקריב קרבן. נדר נובע מרצון האדם לתת משהו אישי ומיוחד לקב"ה, משהו שאינו מחויב לפי הכללים הרגילים. משמעות זו משתלבת עם הרעיון העומד מאחרי הקרבן, שהוא הרצון להתקרב לקב"ה. האדם יוצא מעצמו, מאישיותו, מפרטיותו ומתקרב לקב"ה. כמובן, הקב"ה ציווה שרק קרבנות של בהמות טהורות יוקרבו על גבי המזבח. התורה שללה מכל וכול את עצם הרעיון של קרבנות אדם (ויקרא כ', ב'-ו'; י"ח, כ"א; דברים י"ח, י').

עיסוק בתכנים המרכזיים

נקודות לדיון

1. מדוע אנשים נודרים נדרים? מה הסכנה הטמונה בנדרו של יפתח?
2. כיצד היה צריך לנהוג יפתח מבחינה הלכתית? מדוע חכמים לא העירו לו על טעותו?
3. מה יחס התורה לקרבנות אדם?

אפשרויות למענה ולדיון

רוח ה', רוח גבורה, שורה על יפתח, ועמה הוא יוצא למלחמה נגד בני עמון. יפתח, בעזרת ה', מנצח את בני עמון וכובש ערים ושטחים בתוך ממלכת בני עמון.

פרשייה שלמה הנמצאת בצל המלחמה היא נדרו של יפתח. אופי נדרו של יפתח היה אישי ולא נדר לאומי, לכן הוא אומר "אשר יצא מדלתי ביתי". הנדר של יפתח נובע מתחושת הסכנה שהוא נמצא בה ערב המלחמה. הנדר נותן בו תחושה של ביטחון, כיוון שהנדר מביע קרבה לה' והסתמכות בלעדית על ישועת ה'. נדרו טומן בתוכו סכנה, כיוון שישנה אפשרות שכל אחד יצא מדלתי ביתו - בהמה טהורה המותרת כקרבן, בהמה טמאה האסורה כקרבן, ואפילו בני אדם שיצאו לקבל את פניו בחזרתו מהמלחמה.

אכן, כשחוזר יפתח מהמלחמה בתו היחידה יוצאת לקבל את פני המנצח. יפתח מאשים את בתו שיצאה מדלתי ביתו. יפתח לא נוטל את האחריות על כתפיו על כך שנדר נדר שאין בו כלל היגיון, ומתחילה היה צפוי לסכנה.¹⁹

ראוי לציין שמבחינה הלכתית נדרו של יפתח לא חל כלל וכלל, כיוון שקרבן זה מנוגד לתורה ולמוסר (ויקרא י"ח, כ"א). שום אדם אינו יכול להקדיש דבר שאינו ראוי להקרבה (כמובן, לא מקריבים בני אדם), וכן יפתח אינו יכול לנדור על בתו, שהיא אינה נחשבת כרכוש. יפתח נהג לא כפי שמורה ההלכה.²⁰

אם כן, מדוע חכמים לא העירו על טעותו? ייתכן שיצר הכבוד העביר אותו על דעתו.²¹ הוא סבר שכיוון שהוא מנהיג את ישראל במלחמה ובסופו של דבר הצליח במלחמה, דבריו מחייבים אותו. ייתכן שטעות זו מלמדת אותנו על טעות כללית יותר.

מדי שנה היו בנות ישראל מספרות ומקוננות על אשר קרה לבת יפתח שהזדרזה לצאת לקבל את פני אביה, אך יציאה זו הייתה לה לרועץ והיא הביאה למותה.

המסרים העולים מן היחידה

אמונת חכמים - יפתח היה יכול למנוע את הקרבת בתו, אם היה מתייעץ עם חכמים שהיו אומרים לו שמן התורה נדרו כלל אינו תקף.

הצעות להמחשות ולהרחבות

ניתן לבקש מן התלמידים לנסות לתאר מה תהיה תשובת הסנהדרין ליפתח אם היה פונה אליהם בנוגע לנדרו.

19 ראוי לציין שהלכנו לפי פשט הפסוקים (וכן פירשו רמב"ן, רש"י ועוד), שעולה מהם שיפתח העלה את בתו לקרבן לה'. אולם היו פרשנים (ראב"ע, רד"ק ועוד) שביארו שכלל לא העלה אותה כקרבן לה', אלא ייחד אותה במקום מיוחד לעבודת ה' ואסרה להינשא לשום אדם.

20 בחרנו בדרך הסברה פשוטה. ניתן להעלות אפשרויות נוספות ומגוונות, מצד אחד כיצד לא נהג כהלכה, ומצד שני כיצד קיום נדרו התיישב עם ההלכה.

21 עפ"י מדרש ויקרא רבה ל"ז, ד'.